Spirit of Bosnia / Duh Bosne
An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

POSEBNA VIŠEGRADSKA PORUKA

Nermina Mujagić

Ubili su joj sinove, znala je da od povratka u Višegrad nema ništa, ali nikada nije izustila nijednu riječ mržnje

Četničko postrojavanje u Višegradu prizva mi sjećanja iz ovog grada 1992. godine.

Kad su u noći, maja 1992, u Višegradu na Stupama, odveli daidžu Muhameda u pidžami, u stanicu milicije na ispitivanje, činilo mi se da svijet polako propada i ne može biti gore od slike koju mi je predočila daidžinica koja mu je uspjela odnijeti kutiju cigareta, ali ga nije poznala od batina koje je dobio te noći.

Boljelo je jednako da ih i njihov vjenčani kum Boro od kojeg je tražila pomoć, od te noći nije više poznavao. No, neko je davno rekao da uvijek može gore.

Za samo desetak dana muslimani Višegrada su pozvani na konvoj. Muškarci, žene i djeca potrpani su u osam autobusa i sedam kamiona i rečeno im je: “Turci, idite svojima!”
U jednom od njih bio je mlađi daidža Muharem, kojeg će odvojiti od majke (moje nene), osmogodišnje kćerke, sina, i supruge. Bilo je tu još bližih rođaka, ali nena se najviše sjećala njegove brade koja je zadrhtala kad su ga odvodili sa ostalim muškarcima kojima su prije toga oduzeli novac.

Vrlo brzo shvatiću da je još nepravednija bila osmogodišnja neizvjesnost u kojoj smo čekali da saznamo šta im se zapravo dogodilo. Država nije nudila nikakve odgovore, a boravak u opkoljenom Sarajevu sprečavao nas je da dobijemo bilo kakvu informaciju o njihovoj sudbini.

Najveća pravda

Na momente su nam godile laži o tome da su živi, zarobljeni negdje u logorima u Srbiji jer su takve informacije držale na životu, majku, nenu, daidžinice i njihovu djecu.

A onda se pravednijim činilo znati šta je s njima, da li su mrtvi, da li su ubijeni odmah ili nakon mučenja, da li su ostavili neku poruku, da li su bili žedni, gladni, bosi prije

nego su pogubljeni.

Činjenica da ne vidite njihova ubijena tijela, da ih ne možete ukopati, da se ne možete s njima opostiti na način na koji vas je tradicija naučila, bila je bolnija i nepravednija od smrti onih najmilijih u Sarajevu jer smo njihove kosti barem skupljali na jedno mjesto i imali mogućnost da odemo na mezar, pa bio on i u parku, da proučimo Fatihu, ostavimo ružu, zapalimo svijeću, ili cigaretu, kako je već ko osjećao.

A onda, poslije toga, najveća pravda za moju porodicu bila je da daidžama pronađemo kosti. Slijedio je obilazak grobnice za grobnicom. I tu su se miješali osjećaji. Na momenat ste sretni kad ne pronađete posmrtne ostatke, jer onda postoji neka nada da će se pojaviti odnekud, pa onda opet očaj jer ne znate kako da se ponašate, da li da učite Fatihu, predajete rahmet, bacite ružu u Drinu. Svaka identifikacija budila je nadu, a poslije nas je ostavljala u bezdanu od kojeg bi se oporavljali do neke nove informacije.

Muharema smo nakon osam godina našli u Pakleniku, masovnoj grobnici kod Sokoca. Nije bila prekopana pa nismo imali problema sa identifikacijom, kao kod Muhameda, čije je tijelo izbacila Drina, pa je proces identifikacije bio otežan jer su mu Žepljaci uhvatili samo dio tijela, pa su se kosti rasule na više mjesta.

Koje li životne ironije, da nam je Muharemova grobnica, duboka 20 metara bila milija jer u njoj tijela nisu istruhnula. Nije bila ni prekopana, pa nam je značilo da su kosti na jednom mjestu.

Koje li ironije da nam je bilo drago da je neko i gledao njegovo ubijanje, haški svjedok N.N.

Pravo na istinu o njihovoj smrti vodilo je ludilu, ali ipak smo ga željeli čuti.

Debela žica oko ruku, kilometri hoda kroz gustu šumu, zastoj kod ruba jame 20 metara duboke, pucanj u potiljak i guranje u jamu sablasnog naziva Propast. Njih preko 50 iz Gornjeg i Donjeg Dubovika, Velatova, Žagri, Smriječa, Župe i Dobruna.

Njihovo ubijanje se pokušalo sakriti pa su na njihova tijala bačeni kamenje, crkotine i kosti životinja.

N.N. je bio na kraju kolone onih koji su čekali svoju smrt: uspio se otrgnuti, a debla stabala su ga čuvala od nekolicine zločinaca koji su došli da izvrše zločin. Sakrile su ga srpske žene i pomogle mu da se prebaci do „svojih“.

Uz Muharema smo našli dokumente, ogledalo i mali češalj. Prepoznala sam njegovu trenerku koja nije istruhnula, a dok sam silazila niz metalne ljestve koje su bile osigurane dodatnim konopcem oko pasa, bila sam ushićena.

Misli su mi bile jače od realnosti koju sam gledala, pa sam se na momenat sjetila ringišpila iz Okrugle, korpe i konopca kojeg je daidža odgurivao od sebe, bacajući me u visine i smijući se mojoj vrisci od sreće jer smo 4. jula uvijek slavili i moj rođendan.

Spustila sam se u jamu sa osmijehom na licu. Vjerovala sam da će me prepoznati

njegova duša i da ću ga rastužiti ako vidi da me je strah.

Konačni smiraj

Čudila sam se kako me osjećaj doveo baš do njegovog skeleta, iako je forenzicarka, islandska Poljakinja Elvira Eva Klonowski, vjerovala da je možda na nižem mjestu hladne i mračne jame. Neko je prokomentarisao da su tijela udarala od stijene dok su padala. Ali nisam željela slušati detalje.

Kasnije sam pokušavala napraviti priču sa preživjelim svjedokom i vrlo brzo odustala od toga. Čula sam da ga je progonio osjećaj krivnje; žalio je što nije ubijen sa zemljacima sa kojima je živio, radio, školovao se i odrastao.

Poslije toga, ubrzo pronalazimo i Muhameda. Osjećamo se malo sretnijim jer je ukopan u haremu u Višegradu. A onda jednog dana zovu iz Komisije za nestale. Moraju da urade obdukciju jer se pojavila žena koja tvrdi da to nije naš daidža, nego njen suprug. Ali mi smo išli nekoliko godina na taj mezar, nosili cvijeće, suočavali se sa strašnim tajnama koje je ovaj grad krio.

Otkud nekom pravo da ga sad ponovo dira, vadi mu kosti. Bilo je i pravedno i nepravedno proći kroz taj proces. Pravedno prema ženi – koja će konačno pronaći svoga muža u mezaru našeg daidže, a nepravedno prema nama koji smo morali opet prolaziti kroz isti postupak traganja.

Kad su im se kosti konačno smirile, kad smo uspjeli identificirati i Muhameda, i ukopati ga u Vlakovu, blizu Muharema i ostalih rođaka i komšija, nena je rekla da sad može na miru umrijeti.

Nije čekala presudu Lukiću, kojeg je Opštinski sud u Beogradu osudio na 20 godina zatvora, zbog ubistava 16 Bošnjaka iz sela Mioče, općina Rudo. Hag također vodi postupak protiv njega za ubistva još 84 Bošnjaka iz Višegrada.

Nije čekala ni presudu Vasiljeviću (15 godina) ni Tanaskoviću (12 godina, kasnije osam zbog žalbe) ni bilo kakvo izvinjenje, ni Dačićevo, ni Nikolićevo, niti je imala potrebe da javno govori o onome što joj se dogodilo.

Tražila je samo dostojanstven ukop za svoje sinove, lijepo sjećanje na njih, i ništa drugo. Ako sam kad i pomislila, da je nenino ćutanje zapravo razultat njenoj bola, brzo sam spoznala poruku koju je ona nosila kroz svoju šutnju.

Njen oblik borbe bio je snažniji od stotine govora o genocidu i holokaustu. Njena nas je šutnja transformirala.

Bili smo žrtve, ali nismo dozvolili da se tako osjećamo. Nijedna riječ mržnje iz njenih usta. Nikada nijedna klasifikacija na njihove i naše. Čak ni onda kada su nam prvi put u posjetu iz Beograda stigli punac i šura jednog našeg rođaka.

Dok je NATO bombardirao Beograd, oni su nekako uspjeli doći u Sarajevo, da obiđu našu zajedničku princezu Lidiju koja se u osmoj godini borila sa životom.

Moji, koji su ovdje bili po rovovima, željeli su da podijele svoje iskustvo s ljudima koji su, naravno, došli drugim povodom, ali postratni sindrom bio je jači od pristojnosti. A bilo je nekako sve i svježe.

Ostala sam zadivljena neninom reakcijom – prekinula je ratna potkusurivanja i svima nam je naredila da prijatelju, Srbijancu iz Valjeva kupimo crnu košulju da na sebi dostojanstven način isprati unuku i njenu praunuku, koja je u međuvremenu izgubila život.

Nismo plakali pred njom

Bilo je nešto u toj ženi toliko sveto, da nismo imali obraza pred njom ni zaplakati, ni žaliti se, ni reći kako život boli, ni kleti bilo koga, ni one koji su zločine činili, ni one koji su trgovali oružjem s početka rata, ni one koji su nedužne bošnjačke civile iz Goražda vratili u okupirani grad, ni one koji se nisu sjećali godišnjica njihovog stradanja, ali su izbore dobijali na njima, čak ni one koji ih nisu pravno gonili.

Naša se tuga s nama toliko srodila da ju je bilo nepristojno dijeliti sa drugima. A moja nena, majka dvojice ubijenih sinova…Nije prestajala ustajati svakom gostu, radi kako kaže, njegova dobra i sreće. Nije prestajala blagosljati i znane i neznane, nije prestajala skupljati nas oko sebe, nije prestajala Boga moliti za bolji svijet. Uvijek je u svojoj ladici ima zavežljaj svježih gurabija, ako kakav musafir pokuca na vrata, da ga iznenadi.

Čuvala je svoju šamiju k'o zjenicu oka, a dimije nije mogla zamijeniti nijedna haljina, pa čak ni one koje su joj ljudi donosili sa hadža.

Ne znam da li ste Vi imali ovakve nene, ali moja je na mene ostavila toliko traga, da dok pišem ovaj tekst pomalo si ličim na Malika, a iz filma Otac na službenom putu. Mjesečarim u želji da vidim lijepo lice koje se zaledilo nekad davno, nebesko-plave oči koje su ostavljale poruku da smo svi jedno i da je ovozemaljska pravda nedostižna.

Znala je da od povratka u Višegrad nema ništa i da će kosti ostaviti u Sarajevu, na groblju gdje su joj u sinovi i unučad. Sa Šeherom je bila povezana, kao i sa Višegradom i Užicem odakle su Zukići zapravo i došli.

Bliži se njena godišnjica. Znam da nije voljela posmrtnice u novinama, a nervirale su je priče žena na tevhidima dok se učio Kur’an. Ali, voljela je da joj se čitaju moji tekstovi, pa se usudih napisati jedan koji će nositi njenu poruku mira.

29. Februar 2016.

Izvor: Al Jazeera

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.